

Indledningen er redigeret af Stine Guldahl Holst og Krista Stinne Greve Rasmussen
Tilsyn ved ph.d. Klaus Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med
punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“[Notits om Marie Grundtvigs død]”, “Rønnebæksholm. (i September 1854)”, “Hun er ei død, hun sover kun” og “Aa-Fruen”

ved Kirsten Vad

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 Marie og Grundtvig
- 3 Mindedigtene
 - 3.1 Rønnebæksholm
 - 3.2 Hun er ei død, hun sover kun
 - 3.3 Aa-Fruen
- 4 Sammenfatning
- 5 Anvendt litteratur
 - 5.1 Trykt
 - 5.2 Utrykt

1 Baggrund

Den 9. juli 1854 døde Grundtvigs hustru Marie, som han var blevet gift med i 1851. Marie havde født parrets første og eneste barn, Frederik Lange Grundtvig, den 15. maj 1854, men pådrog sig efterfølgende en sygdom og døde otte uger efter.

Grundtvig meddelte Maries død i en notits i *Adresseavisen* den 14. juli 1854, og hun blev bisat i Vartov Kirke den 17. juli. Grundtvig stod for bisættelsen, og her blev Marie betegnet som hans “Sjæls Veninde” (Grundtvig 1877, s. 107). I månederne efter

hendes død udgav han en række mindedigte i tidsskrifterne *Dannebrog* og *Dansk Kirketidende*.

2 Marie og Grundtvig

Da Grundtvig og Marie Toft blev gift i oktober 1851, var det begge parter andet ægteskab. Marie var enke til Harald Toft, som gik bort efter ét års ægteskab i 1841. Grundtvigs første kone Lise døde i januar 1851.

I mindeskriftet “Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm” (1855) beretter Grundtvig om sit første møde med Marie i 1845. Her beskriver Grundtvig, hvor overrasket han blev, da “Fru Toft fra Rønnebæksholm lod sin Tjener melde, at hun holdt der nedenfor og vilde med Moder og Systre aflægge mig et Besøg” (Grundtvig 1855, sp. 9). Grundtvig kendte i forvejen til Marie Toft og hendes søstre – bl.a. gennem breve fra deres fælles ven Peter Rørdam (Bojsen-Møller 2007, s. 8-11). Han vidste derfor godt, at Marie Toft stod i spidsen for de gudelige forsamlinger på Sydsjælland. (De gudelige forsamlinger er en samlebetegnelse for de vækkelsesbevægelser, der opstod i Danmark mellem 1800-1849, ofte med et pietistisk vækkelsessyn). Den troende kvinde Marie Toft lod på godset Rønnebæksholm, som hun ejede og stod for driften af, forsamlingsfolkene holde møder. Grundtvig beskrev sig selv som den “skarpeste Torn i Øiet” på denne bevægelse, og han anså derfor hendes besøg for “en *Udæskning*”, dvs. en provokation (Grundtvig 1855, sp. 10). Under deres første møde var det netop også de gudelige forsamlinger, som blev diskuteret, og selvom de havde flere uoverensstemmelser, gik der ikke længe, før Marie Toft kom på besøg hos Grundtvig igen. Hun havde nemlig “alvorlig sat sig for at gjøre mit [dvs. Grundtvigs] Bekiendskab”, da hun hos ham forventede at kunne få “ret og reen Besked [...] paa vigtige Spørgsmaal” (Grundtvig 1855, sp. 11). Deres venskab udviklede sig gennem årene, og det var særligt under Første Slesvigske Krig 1848-1850, at det blev til et “inderligt, uopløseligt Venskab” (Grundtvig 1855, sp. 9).

Parret giftede sig samme år, som Lise Grundtvig døde. Der findes tegn på, at deres venskab havde udviklet sig til en kærlighedsrelation i årene op til deres giftermål i 1851 – sådan ser det i hvert fald ud fra Grundtvigs side. Det er svært at belyse deres relation i årene 1845-1851 detaljeret, da brevvekslingen mellem Marie Toft og Grundtvig blev destrueret af deres barnebarn Marie Lorange (Pedersen 2010, s. 9). Der findes dog et enkelt brev, som har overlevet (se Pedersen 2010, s. 10), samt et ufuldendt brev fra Grundtvig til Marie (se Bæksted 1960, s. 305-307 og Holm 2016, s. 20 f.). I artiklen “Omkring ‘Venligheden’” argumenterer Anders Bæksted for, at en blomstrende forelskelse kan spores i flere af Grundtvigs digte fra 1848, der blev udgivet i ugebladet *Danskeren* (Bæksted 1960, s. 308-311). Han henviser desuden til de to digte “Aarsdagen (4de August 1849). Til Skjaldens Marie” og “Aarsdagen. Til Præstens Marie”, som begge var skrevet i forbindelse med Maries fødselsdag i 1849. (Ingen af de to digte udkom i Grundtvigs levetid, men findes trykt i *Værker i Udvalg*, bind 8, s. 310-313).

At Grundtvig og Marie Toft i løbet af foråret eller sommeren 1851 blev forlovede, fremgår af det digt, han skrev i anledning af hendes fødselsdag den 4. august: “Til

Marie min Trolovede” (jf. Grundtvig-arkivet, fasc. 390.86 og 390.87). Den 24. oktober 1851 blev parret viet i Brøndbyvester kirke af Gunni Busck, og Marie kaldte sig herefter Marie Grundtvig (Rønning 1914, bind 4:2, s. 67). Forlovelsen og ægteskabet skabte røre blandt vennerne og i “Konversations’-Verdenen” (jf. brev fra B.S. Ingemann til Grundtvig, 5. november 1851, Grundtvig og Ingemann 1882, s. 315; se også Bæksted 1960, s. 312-315). Dette skyldtes både parrets store aldersforskel og Grundtvigs korte sørgeperiode efter Lises død. Ingemann beskrev, hvordan han selv og vennerne ikke kunne “ret faa i Hovedet”, hvad Grundtvig “havde faaet i Hjærtet” (Grundtvig og Ingemann 1882, s. 314). Der fandtes dog også positive reaktioner fra bl.a. enkedronning Caroline Amalie. I et brev til Grundtvig fra den 2. august bifaldt hun forlovelsen, der ikke kom uventet for hende (*Breve* 1926, bind 2, s. 518).

Grundtvig og Marie nåede at være gift i knap tre år inden Maries bortgang. I disse år vekslede de mellem at bo på Rønnebæksholm om sommeren og i København om vinteren, hvor de havde en lejlighed ved Frederiksholms Kanal (Høirup 1955, s. 9).

3 Mindedigtene

Udover notitsen i *Adresseavisen* producerede Grundtvig flere tekster til minde om Marie. Her behandles de tre digte, som udkom i oktober 1854.

3.1 Rønnebæksholm

Marie havde overtaget driften af godset Rønnebæksholm efter sin mands død i 1841. Da hun giftede sig med Grundtvig, overdrog hun godset til sin datter fra første ægteskab, Haralda Toft, men fortsatte selv med at stå for driften (Høirup 1955, s. 22). Dette faktum, samt den ægtepagt parret havde oprettet inden ægteskabet, gjorde, at Grundtvig ikke havde nogen officiel tilknytning til godset efter Maries bortgang (det viste sig dog, at ægtepagten ikke var blevet tinglyst, hvilket medførte en arvestrid mellem Grundtvig og hans søn Frederik, se bl.a. Høirup 1955, s. 21 f., samt Bæksted 1960, s. 343-345).

Digtet “Rønnebæksholm” udkom den 6. oktober i ugebladet *Dannebrog*. I september havde Grundtvig besøgt Rønnebæksholm for at deltage i indvielsen af det lysthus, som Marie havde ladet opføre til ham. Huset blev indviet på Grundtvigs fødselsdag den 8. september, og der findes to udkast til en tale i Grundtvig-arkivet, hvori Grundtvig navngiver det “Venligheden” (Grundtvig-arkivet, fasc. 379.46 og 379.47, se desuden Bæksted 1960, s. 337-342). Efter Maries død regnede Grundtvig ikke med at få brugt lysthuset meget, og han skrev i sit ene taleudkast, at dagene efter indvielsen sandsynligvis ville komme til at “udgøre hele [hans] Besiddelses Tid” (Bæksted 1960, s. 338).

“Rønnebæksholm” er det første digt, Grundtvig fik trykt til Maries minde. Udover at være et mindedigt, er digtet også et slags farvel til godset, hvor han fandt et nyt hjem sent i livet (strofe 1). Marie skildres som disen, der lever videre i deres søn Frederik Lange Grundtvig (strofe 6 og 18). Som strofe 8 beretter, var sønnen Frederik opkaldt efter begge forældre. Marie havde ikke ‘Lange’ direkte i sit navn, men hun var datter af Christen Rasmussen Carlsen, der havde påberåbt sig slægtskab med adelsslægten

Lange, og som i 1817 blev adlet med slægtens våbenmærke, tre roser i et sølvfelt (Møller 1960, s. 9; Bojsen-Møller 2007, s. 22 f.).

Gaven fra Marie, lysthuset “Venligheden”, nævnes i strofe 17, hvor Grundtvig også konkluderer, at han roligt kan efterlade alt, som ikke er hende. Grundtvig forlod Rønnebæksholm 14 dage efter indvielsen af lysthuset, men han besøgte dog godset enkelte gange frem til 1858 (Bæksted 1960, s. 353 f.).

3.2 Hun er ei død, hun sover kun

Digtet “Hun er ei død, hun sover kun”, som udkom i *Dansk Kirketidende* den 8. oktober 1854, udtrykker både sorg og trøst. Første og anden strofe fortæller, hvordan Grundtvig havde svært ved at begribe, at hans Marie, “Den sødeste blandt Kvinder” (strofe 1), var gået bort. Maries varme kinder og smilet om hendes mund i første strofe forandrer sig, og hun er blevet “stiv og kold og blaa” i den næste. Da lægerne – som ifølge Grundtvig kender bedre til døden end livet – erklærede, at døden var indtruffet hos Marie, ville Grundtvig ikke acceptere det (strofe 2).

Ordlyden i titlen, som gentages undervejs i digtet, er en allusion til den bibelske fortælling om Jesu helbredelse af synagogeforstanderens datter, kendt fra bl.a. Matthæusevangeliet. I beretningen afviser Jesus, at en ung kvinde skulle være død, men påstår i stedet, at hun blot sover, hvorefter hun vågner ved, at han tager hendes hånd. Grundtvig holder sig til dette – Maries kød sover blot, hendes sjæl og ånd lever stadig, og med “Englesmil om Mund” vil hendes jordiske legeme genopstå (strofe 5).

Livsbetragtningen i dette digt er, ifølge Helge Toldberg, at tilværelsen er udelt. For de kristne er døden kun en søvn, og foreningen af tro, håb og kærlighed “følger mennesket fra dets jordiske tilværelse til den hinsidige” (Toldberg 1950, s. 114). Hos Marie fandtes alle tre dele, hun havde “Troens Ord i hendes Mund”, “Haabets Lyn i Øiet” og kærligheden i hendes “Moderbarm” (strofe 4). De, som har bekendt sig til den kristne tro og som er døbt, “Er skabt for Evigheden” og vil blive oplivet af Vorherre (strofe 12 og 13).

Grundtvig ønskede ikke at slutte fred med døden, som ellers var et paradigme i samtiden (Larsen 2015, s. 83). At døden skulle have sejret over livet hos hans Marie, anerkendte Grundtvig ikke, og digtet er “én lang imødegåelse af denne umiddelbare og konstaterbare erfaring” (Larsen 2015, s. 103).

3.3 Aa-Fruen

“Aa-Fruen” udkom i *Dannebrog* den 27. oktober 1854. Melodien henviser til “Liden Gudruns Vise”, et digt Grundtvig havde udgivet i *Danskeren* den 27. juli 1850. Her havde han skrevet en folkevisepastiche over et tysk heltepos fra 1200-tallet, *Kudrun*. Visen var trykt uden melodiangivelse, men i et genoptryk fra 1856 blev den angivet som en “Svensk Kæmpevise-Tone [dvs. folkevisemelodi]” (Boisen 1856, s. 233). “Aa-Fruen” er ligeledes en folkevisepastiche og deler omkvæd med “Liden Gudruns Vise”.

Digtet med det gentagne “O, hvem kan dog forglemme sin kiæreste Ven” handler om en såkaldt åfrue. Ordet åfrue spiller på folketroens åmand, et overnaturligt, ondt

væsen, som bor i en å. I digtet er åfruen dog ikke et ondt væsen, men Marie, som blev født ved Gammelkjøgegaard, hvor Køge Å løber forbi. Åfruen, Marie, leder i digtet længe efter skjalden med de grå lokker, Grundtvig. Fra strofe ni bliver rosen et fremtrædende motiv. Marie er en 'dronningrose' med rosenkinder og rosenmund (strofe 9, 10 og 15). Da hun dør, visner alle roser (strofe 10), men hvor skjaldens tårer rammer, springer roser atter ud (strofe 16). Sønnen Frederik optræder også i anden halvdel af digtet, hvor Grundtvig håber, han vil blive en fin rose ligesom sin moder (strofe 12), mens sidste strofe beretter, hvordan skjalden fortsat vil sørge for åfruens søn.

4 Sammenfatning

Grundtvigs store sorg over at miste Marie udfolder sig både i notitsen og digtene. Der anes dog lyspunkter i digtene, og specielt deres fælles søn, Frederik, fremstår som en trøst for sin fader.

Grundtvig udgav flere tekster om Marie efter hendes død. For en oversigt over Grundtvigs mindedigte til Marie (både dem som han selv fik trykt og dem, som blev udgivet posthumt) se registret i Sune Aukens *Eftermæle* (1998).

5 Anvendt litteratur

5.1 Trykt

- Aukens, Sune (1998) *Eftermæle. En studie i den danske dødedigtning fra Anders Arrebo til Søren Ulrik Thomsen*. København.
- *Breve*, se Grundtvig, N.F.S (1926).
- Boisen, P.O. udg. (1856) *Nye og gamle Viser af og for Danske Folk*, 4. udgave. København.
- Bojsen-Møller, Jutta (2007) *Grundtvig og Marie – en fortælling fra Rønnebæksholm*. Næstved.
- Bæksted, Anders (1960) "Omkring 'Venligheden'. Grundtvigs sommerhus på Rønnebæksholm" i *Historisk Samfund for Præstø Amt*, s. 293-380. Næstved.
- Grundtvig, N.F.S. (1850) "Liden Gudruns Vise" i *Danskeren*, nr. 29, 27. juli, s. 449-457. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1855) "Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm" i *Dannebrog*, nr. 34-35, 25. august, s. 1-7. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1877) "Ved min Maries Kiste" i *Kirkelige Leilighedstaler*, udg. C.J. Brandt, s. 104-107. København.
- Grundtvig, N.F.S. og B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvevling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.

- Grundtvig, N.F.S (1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1-2, bind 2: (1821-1872). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1940-1949) *N.F.S. Grundtvig. Værker i Udvalg*, udg. Georg Christensen & Hal Koch, bind 1-10. København.
- Holm, Jette (2016) "Breve til Marie Toft fra 1840'erne" i *Grundtvig-Studier*, s. 7–24. København.
- Høirup, Henning (1955) *Frederik Lange Grundtvig*. København.
- Larsen, Birgitte Stoklund (2015) *Paradissskyggen. Med Grundtvig i kærlighed og krise*. København.
- Møller, Poul (1960) *H.R. Carlsen. En grundtvigsk aristokrat i dansk politik fra stændertid til provisorieår*. København.
- Pedersen, Kim Arne (2010) "Et brev fra Rønnebæksholm af 22. november 1847" i *Grundtvig-Studier*, s. 9–11. København.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, bind 1-4, bind 4:2. København.
- Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs symbolverden*. København.
- *Værker i Udvalg*, se Grundtvig, N.F.S. (1940-1949).

5.2 Utrykt

- Manuskripter i Grundtvig-arkivet, Det Kongelige Bibliotek, København, fasc. 379.46, 379.47, 390.86 og 390.87.